

‘Millî Bir Felaket’ ve Basında Yaraları Sarma Çabası Gazetelerde 1939 Erzincan Depremi ve Ulusal Dayanışmanın İnşası

Press Relieving Wounds After ‘A National Disaster’

1939 Erzincan Earthquake in Newspapers and the Construction of National Solidarity

Filiz Yıldız, Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-posta: yildizfiliz2000@yahoo.com
Onur Dursun, Doç Dr., Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-posta: dursunonur@gmail.com

<https://doi.org/10.47998/ikad.875256>

Anahtar Kelimeler:

Öz

Dayanışma,
1939 Depremi,
Basın,
Ulus.

Türkiye'nin yakın tarihindeki en büyük deprem olarak bilinen 1939 Erzincan Depremi toplumsal bellekte yer etmiş acı olaylardan biridir. 27 Aralık 1939 gecesi 02.00 sıralarında meydana gelen depremde 32 bin 962 kişi yaşamını yitirmiş, 100 bin civarında vatandaş yaralanmış ve şehir bütünüyle enkaz haline gelmiştir. Bu çalışmada söz konusu felaketin basında sunuluşu betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini Tan, Cumhuriyet, Akşam ve Ulus gazetelerinin 28 Aralık 1939-31 Ocak 1940 tarihleri arasında yayımlanan sayıları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında doküman incelemesiyle elde edilen bulgular, dönemin sınırlı iletişim olanakları ve mevsim koşullarının ulaşım ve telgraf hatlarında neden olduğu aksaklıklara rağmen gazetelerin, felaketi gecikmeli de olsa çeşitli yönleriyle aktarmaya çalıştığını göstermektedir. Basın kuruluşları, Anadolu Ajansı ve resmi kaynakların açıklamalarına dayalı enformasyonu sayfalarına yansıtmanın yanı sıra bazı muhabir ve yazarlarını Erzincan'a göndererek olay yerinden haber almışlardır. Basında sunulan başlıca içerikler arasında felaketin etkilediği yerlerdeki çaresizlik, enkaz çalışmaları, depremzedelerin ihtiyaçları ve talepleri, ulaştırılan yardımlar, devlet yetkililerinin felaket bölgelerine yaptığı ziyaretler, can kaybı ve yaralıların durumu ile maddi hasara ilişkin veriler yer almaktadır. Gazetelerde felaketin büyüklüğünü gözler önüne serecek biçimde içeriklere ve görsellere yer verilmiştir. Bununla birlikte basının böylesi olağanüstü bir süreçte ulusal düzeyde bir hassasiyet ve yardımlaşma ağının kurulmasında devletin sesi olarak görev yaptığı görülmektedir. Bu süreçte gazetelerde ulusal aidiyet bilinci ve doğru birliğine dayalı olarak ülke genelinde bir dayanışmayı sağlama çabası ağırlıktadır. Resmi söylemin yeniden ürettiği içeriklerde, topyekun bir yardım seferberliğine katılmanın millî bir vazife olduğu vurgulanarak devletin tüm vatandaşların desteğini beklediği ifade edilmiştir. Ayrıca yaşanan felaketin yalnız depremzedelerin değil ulusun tüm bireylerinin ortak acısı olduğu vurgulanarak ‘millî yas’ söylemiyle ulusal düzeyde bir duygu birliği yaratılmak istenmiştir.

Keywords:

Abstract

Solidarity,
The Earthquake in
1939,
Press
Nation.

1939 Erzincan Earthquake, known as the biggest earthquake in Turkish recent history, impress itself society's mind as one of the aching eras. In the earthquake, happened on 27th of December 1939 at around 02:00 AM, as the death toll reached to 32.962, around 100 thousands people were injured and the city was razed the ground. In this study, presentation of said disaster in the newspapers is scrutinized with descriptive analysis. The samples of the study is consists of the issues of Tan, Cumhuriyet, Akşam and Ulus newspapers, published between 28th of December 1939 and 31st of January 1940. Grasped by document analysis, the findings of the study shows that newspapers tried to convey the disaster in various aspects, even though the limited communication capabilities of the period and the impediment on the lines of transportation and telegraph produced by seasonal effects. The newspapers not only used the information from Anatolia News Agency and government statements but also got hold of information from scene of the disaster by sending in their own correspondents and columnists. Coverage of newspapers were consist of misery in disaster areas, removal of the wreckage, requirement and request of earthquake survivors, reached aids, visits of the government officials and figures on death toll, conditions of the injured and material damages. In the newspapers, there were content and visuals, depicted the enormity of the disaster. In addition, the press acted as the voice of government for establishing a welfare and sensibility web. In the newspapers there appeared news for the purpose of building solidarity based on consciousness of national identity and fellowship during mentioned period. In the content of newspaper breeding official discourse, it was emphasized that participating altogether in campaign for aids was a national duty, and the government expected all citizens to call in. Furthermore, it was sought to construct a national consciousness with the ‘national mourning’ discourse, highlighting that experienced disaster was not a misery only for earthquake survivors but also for all citizens.

Araştırmacı Orcid ID : 1: 0000-0002-1206-4314, 2: 0000-0001-9268-0936
Geliş Tarihi : 05.02.2021
Kabul Tarihi : 08.06.2021

Giriş

Toplumların geçmişinde başarılar, zaferler ve gönençli dönemler kadar acı deneyimler de yer alır. Savaşlar, iç karışıklıklar, afetler, zorunlu göçler, kıtlıklar ve salgın hastalıklar gibi geçmiş olayların bilgisi, dün ile bugün arasında köprü kuran toplumsal bellek sayesinde kuşaklar arasında aktarılmakta ve hatırlanmak üzere saklanmaktadır (Atik ve Bilginer Erdoğan, 2004). Türkiye'nin toplumsal belleğinde yer alan acı hatıralar arasında depremler önemli yer tutmaktadır. Coğrafi konumu nedeniyle deprem kuşağında yer alan Türkiye'de yıllardan bu yana çok sayıda deprem meydana gelmiş ve 10 binlerce vatandaş yaşamını yitirmiştir.¹

1939 Erzincan Depremi Cumhuriyet tarihinin en büyük depremi olarak kaydedilmektedir (Kayabalı, 1999: 468). Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü verilerine göre 27 Aralık 1939 tarihinde meydana gelen 7,8 büyüklüğündeki deprem, 32 bin 962 can kaybına yol açmış, 100 bin civarında vatandaş yaralanmış, 116 bin 720 bina ağır hasar görmüştür. Sabaha karşı saat 02.00 sıralarında yaşanan ve vatandaşları uykuda yakalayan deprem Erzincan'ın yanı sıra Amasya, Yozgat, Tokat, Gümüşhane, Sivas, Ordu, Tunceli ve Giresun illerinde de etkili olmuştur (Arpacı, 2018: 221). Dönemin sınırlı ulaşım olanaklarına zorlu mevsim koşulları da eklenince enkaz altında kalan vatandaşların kurtarılması, yaralıların sağlık kuruluşlarına nakli, hayatını kaybedenlerin defin işlemleri, felaketzedelere barınacak yer ve gıda sağlanması gibi konularda pek çok güçlük yaşanmıştır. Bu süreçte devletin felaketin yaralarını sarmak üzere attığı adımların yanı sıra vatandaşlardan istenen destek üzerine ülkenin dört bir yanından yardım seferberliği başlatılmış ve ulusal dayanışma sağlanmaya çalışılmıştır. O günlerde yaşananlar ve felaketin boyutları sözlü ve yazılı anlatılar, arşiv belgeleri, fotoğraflar, filmler² vb. kaynaklar sayesinde bugüne aktarılmıştır.

Siyasi otoritenin söylemlerinde 'Milli bir felaket' olarak nitelendirilen bu deprem ile ilgili dönemin gazeteleri de önemli veriler sunmaktadır. 28 Aralık 1939 tarihinden itibaren basın, konuyla ilgili gelişmeleri geniş içeriklerle aktarma çabasına girmiştir. Bazı gazeteler felaket bölgesine muhabirlerini göndermiş ve telgrafla haber alma yoluna gitmiştir. Ağırlıklı olarak resmi açıklamalarla çerçevelenen haberlerde, felaketin boyutu günden güne belirginleşirken basının öne çıkan ortak söylemi 'ulusça yaraların sarılması' olmuştur. Siyasi otoritenin verdiği mesajlar doğrultusunda gazeteler, felaketzedelere yardımın 'milli vazife' olarak görülmesi çağrısı yapmıştır.

1 Türkiye'de geçtiğimiz yüzyıldan bu yana meydana gelen çok şiddetli depremler arasında 1942 Niksar-Erbaa Depremi (3 bin ölüm), 1970 Gediz Depremi (bin 86 ölüm), 1971 Bingöl Depremi (878 ölüm), 1975 Lice Depremi (2 bin 383 ölüm), 1976 Çaldıran-Muradiye Depremi (3 bin 840 ölüm), 1983 Erzurum-Kars Depremi (bin 155 ölüm) 1992 Erzincan-Tunceli Depremi (653 ölüm), 1999 Gölcük-Kocaeli Depremi (17 bin 408), 1999 Düzce-Bolu Depremi (845 ölüm) en fazla sayıda can kayıplarının yaşandığı depremler olarak resmi kayıtlara geçmiştir. 2020 yılında meydana gelen 6,8 büyüklüğündeki Elazığ Depreminde ise 41 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu çalışmanın yapıldığı süreçte 30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen, AFAD'a göre 6,6, Kandilli Rasathanesi'ne göre 6,9 büyüklüğündeki 2020 İzmir Depremi de Seferihisar, Bornova ve Bayraklı ilçelerinde toplam 116 kişinin ölümüne binin üzerinde insanın yaralanmasına yol açmıştır (Bkz. Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-verileri/sayisal-veriler/>).

2 TRT Arşiv'de Almanak-1939 Erzincan Depremi adlı belgesel, o günleri canlı tanıkları ile anlatan önemli bir belge niteliindedir. (Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=3moOt0QoN3U>.) Ayrıca TRT Belgesel kanalında 'Unutulmayan Olaylar' adlı program kapsamında 1939 Erzincan Depremi belgeseli hazırlanmıştır (Bkz. https://www.youtube.com/watch?v=9_2jy3A3Flc).

Literatürde depremler ve diğer doğal afetlerin neden olduğu kriz dönemlerini basın/medya ile bağlantılı olarak ele alan çalışmalar yer almaktadır. Bunlar arasında büyük depremler üzerinden basının/medyanın rolüne odaklanan, haber içeriklerini ve haber söylemini analiz eden çalışmalar da bulunmaktadır.

2009-2012 yılları arasında Türkiye’de ve dünyada meydana gelen doğal afetleri medyanın nasıl sunduğunu inceleyen Koç (2013), doğal afetlerle ilgili gazete haberlerinin daha çok olay odaklı olduğunu, bununla birlikte sınırlı da olsa eğitici ve magazinsel içeriklere yer verildiğini saptamıştır. 1939 Erzincan Depremi, “Şehrin Çöküşü ve Hafıza Mekanının İnşası: 1939 Erzincan Depremi Üzerine” başlıklı çalışmada ele alan Arpacı (2018) ise dönem gazetelerinin yanı sıra Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve TBMM Zabıt Cerideleri üzerinden depremin insani boyutlarına ve sonrasında yaşanan gelişmelere ışık tutmuştur. Haçin (2014) de benzer şekilde 1939 Erzincan Depremi, arşiv belgelerine dayalı olarak tarihsel bir perspektiften ele almaktadır. 1924 Erzurum Depremi ise Aydın ve Ergün (2018) tarafından yapılan çalışmada, Mustafa Kemal Atatürk’ün depremin ardından Erzurum’a gelişi, bölgedeki incelemeleri ve direktifleri üzerinden aktarılmaktadır.

1999 yılında meydana gelen Gölcük-Kocaeli Depremi 1939 Erzincan Depreminden sonra Türkiye’de yaşanan en büyük deprem olmuştur. Marmara Depremi olarak da nitelendirilen bu depremde 17 bin 408 kişi yaşamını yitirmiştir. Literatürde Gölcük-Kocaeli depremini medyada sunumu açısından inceleyen bir çalışma Kolukırcık ve Tuna (2009) tarafından yapılmıştır. “Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Depremi Örneği” başlıklı çalışmada gazetelerde konuyla ilgili yer alan haberler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, haberlerin duygusallık üzerinden kurgulandığı, haberler dolayısıyla korku ve panik duygularının yeniden üretildiği, depremde oluşan zararın aktörlerinin eleştirildiği, toplumsal alanda dayanışmanın örgütlendiği ve kurtarıcı olarak devlet söyleminin öne çıktığı bulgularına ulaşılmıştır. Marmara Depremi’ne ilişkin bu doğrultuda yapılan ve “Depremi Medyada Yarattığı Gerilim” (1999) başlığını taşıyan diğer bir çalışma ise Timisi ve Dursun tarafından yapılmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Dayanışma ve Toplum

Türk Dil Kurumu sözlüğünde dayanışma kavramı, “Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması” şeklinde tanımlanmaktadır. Modern sosyolojinin kurucuları arasında yer alan bilim insanlarının çalışmalarında sağlıklı toplumsal yapının tesisinde, güçlendirilmesinde ve sürdürülmesinde dayanışma olgusuna vurgu yapılmıştır. Tarihsel süreçte toplumsal değişimle bağlantılı biçimde dayanışmanın kapsamı ve niteliği de değişime uğramıştır. Latince sahici/sağlam anlamına gelen solidus kelimesinden türetilen solidarite (dayanışma) kavramı küçük topluluklarda tutum birlikteliği ya da aidiyet duygusuyla gerçekleşen eylemleri işaret ederken, Fransız Devrimini izleyen süreçte modern toplumlarda, ulus devletin temelinde yer alan eşitlik, özgürlük ve kardeşlik kavramlarıyla bağlantılı biçimde kullanılmıştır (Ekinci, 2018).

Toplumsal dayanışma olgusu Ferdinand Tönnies ve Emile Durkheim'in, geleneksel ve modern toplum formlarına karşılık gelecek şekilde yapmış oldukları ikili ayrım çerçevesinde ele alınabilir. Tönnies, topluluğun topluma dönüşümünü 1887 yılında yazdığı Cemaat ve Toplum (Gemeinschaft und Gesellschaft) adlı eserinde irdelemiştir. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi toplumsal ilişki ve kurumlara dayalı olarak analiz eden Tönnies, dönüşümü anlatmak üzere cemaat ve cemiyet kavramlarına başvurmuştur. Tönnies'in düşüncelerinde Cemaat (Gemeinschaft), homojen yapıda, tarım ekonomisine dayalı, geleneksel aile ve akrabalık ilişkilerinin egemen olduğu, duygusal bağların yönlendirdiği toplulukları nitelemektedir. Modernleşme sonucu oluşan Cemiyet (Gesellschaft) ise akılcılık, sanayileşme ve kentleşme ile karakterize, bürokrasinin ve bireyselliğin üst seviyede gerçekleştiği toplum yapısını işaret etmektedir. Tönnies her iki toplum yapısının toplumsal ilişkiler açısından önemli farklılıklara sahip olduğunu vurgulamaktadır (Giddens, 2008; Kaya, 2012; Ekinci, 2018). Şöyle ki cemaatte, yani topluluk düzeyindeki yapılarda dayanışma ve toplumsal ilişkiler samimi ve kalıcı iken modernleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan cemiyet tipi toplumda bireysel çıkarlar önem kazanmaktadır (Güner, 2019).

Tönnies'in görüşlerine benzer biçimde Durkheim da toplumsal dayanışma olgusunu basit toplumsal yapılardan farklılaşmış ve karmaşık toplumlara doğru yaşanan dönüşüm çerçevesinde ele alır. Mekanik ve organik dayanışma kavramlarına başvuran Durkheim, Toplumda İşbölümü adlı çalışmasında bu ikili ayrım üzerinden geleneksel ve modern toplumlarda var olan dayanışma biçimlerini irdelemektedir. Durkheim'a göre mekanik dayanışma, sanayi öncesi dönemde akrabalık temelli, geleneklerin belirleyici olduğu, homojen, doğrudan ilişki temelli ve ortak bilincin yön verdiği küçük topluluklara özgüdür. Organik dayanışma ise modernleşme sürecinin bir sonucu olarak toplumsal yapının değişmesi; daha karmaşık hale gelmesi, sanayileşme, kentleşme, bireyciliğin önem kazanması gibi unsurlarla bağlantılı olarak karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin belirleyici olduğu heterojen toplumun özelliğidir. Durkheim dayanışmanın gücünü 'kolektif bilinç' kavramı üzerinden açıklar. Mekanik dayanışmanın hacmi ve yoğunluğunun yüksek olmasının altında bireylerin kolektif bilinç düzeylerinin yüksek olması ve kendi şahsi çıkarlarının önüne toplumu koymaları yatmaktadır. Organik dayanışmanın geçerli olduğu modern toplumlarda ise kolektif bilinç seyrelirken bireycilik ağırlık kazanmaktadır. Dayanışmanın içeriğinin dine dayalı olarak belirlendiği ve dinin bir tür harç görevi gördüğü geleneksel toplumlarla karşılaştırıldığında modern toplumlarda din alanı daralmakta ve laiklik vurgusu öne çıkmaktadır (Turner vd., 2010).

Bu kuramlar çerçevesinde toplumsal dayanışma olgusuna Türkiye özelinde bakılacak olursa, erken Cumhuriyet yıllarında birlik ve dayanışma ruhunun ulusalcı söylem ve uygulamalar aracılığıyla sağlanmaya çalışıldığı ifade edilebilir. Bu süreçte, bir yandan Batılılaşma/çağdaşlaşma hedefine ulaşma yolunda yapılan reformlar ve devrimler ile toplumsal değişim sağlanmaya çalışılırken, bir yandan da geleneksel kültürün birleştirici gücü kullanılarak, milli birlik, beraberlik ve dayanışma duygusuna sahip yurttaşlardan oluşan homojen bir ulus yaratılmaya çalışılmıştır. Üstel (2019), erken Cumhuriyet'in 'makbul yurttaş' profilinin medenilik ve yurtseverlik olmak üzere iki ana eksen üzerinde inşa edildiğini söylemektedir. Devletin ideolojik aygıtı³ olarak

3 'Devletin İdeolojik Aygıtları' kavramsallaştırması Louis Althusser'e aittir. Althusser, ideolojiyi; devletin ideolojik aygıtlarında somutlaşan ve bilinci biçimlendiren bir güç olarak görmektedir. Althusser'e göre devletin ideolojik

okullar, ulusalcı değerlerle donatılmış makbul yurttaşların üretilmesinde ilköğretimden başlayarak önemli rol oynamış, özellikle Yurt Bilgisi derslerinde vatanını seven, ulusal çıkarları bireysel çıkarlarından üstün tutan, çalışkan, yardımsever ve fedakâr yurttaşlar yetiştirmek hedeflenmiştir. Ulus inşasında ortak dil, ortak tarih ve ortak kültür, vurgusunun yanı sıra kan/soy birliğine ilişkin görüşler de ağırlık kazanmıştır. Kan/soy birliği tezine dayalı ulus yaklaşımı çerçevesinde ulusun fertleri arasında genetik bağ kurulurken üstün nitelikleri ile diğerlerinden ayırt edilen bir ulus tahayyülü yaratılmaya çalışılmıştır. Söz konusu üstün nitelikler arasında ise kahramanlık mitleriyle kuşatılan cesaretin yanı sıra, yardımseverlik, yüce gönüllülük, cömertlik ve merhametli olmak gibi ahlaki özellikler sıralanmaktadır (Üstel, 2019; Aydın, 2018).

Depremi ardından ülke genelinde güçlü bir sağduyu ve yardımlaşma ikliminin oluşmasında, siyasi otoritenin yurttaşlardan tam destek beklediğini açıklamasının da etkili olduğu düşünülmektedir. Hükümetin vatandaşları yardım konusunda harekete geçiren söylemleri ve destek çağrısı gazeteler aracılığıyla aktarılmış, Türk insanının yardımseverlik, yüce gönüllülük, cömertlik gibi üstün insani niteliklerle donatıldığı vurgulanarak yurttaşların felâketzedelere yardım konusunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacaklarına olan inanç dile getirilmiştir. Böylece ekonomik açıdan hiç de elverişli olmayan koşullara rağmen, yurt genelinde başlatılan yardım seferberliği ile halkın desteği sağlanarak deprem bölgesinin yaraları sarılmaya çalışılmıştır.

1930'lı Yıllarda Sosyo-Ekonomik ve Siyasal İklim

1939 Erzincan Depremine dönemin koşulları içinde bakmak daha bütünlüklü bir kavrayış için faydalı olabilir. Türkiye'de 1930'lu yıllar, modern bir ulus devlet olma hedefi çerçevesinde hayata geçirilen uygulamalara sahne olurken, uluslararası düzeydeki ilişkilere ise İkinci Dünya Savaşı ile ilgili gelişmeler damga vurmuştur. 1 Eylül 1939 yılı Eylül ayında Almanya'nın Polonya'ya savaş ilan etmeksizin başlattığı saldırı üzerine 1945 yılına kadar sürecek savaşın fitili ateşlenmiştir. Tek parti yönetimi, savaş yılları boyunca savaşın dışında kalma yönünde bir dış politika izlemiştir (Özçelik, 2010).

Türkiye fiili olarak savaşa girmemiş olsa da savaşın olumsuz etkileri askeri, toplumsal ve ekonomik alanda derinden hissedilmiştir. Savaşın ülkeye getirdiği ilk yük 500 bin kişilik bir ordunun silah altına alınması olmuştur. Sınırlara dayanan savaş ihtimali karşısında seferberlik ilan edilip çok sayıda erkek askere alınınca zaten sınırlı olan kaynaklar orduya aktarılmış, dışa bağımlı olunan ürünlerin ülkeye girişinin azalması halkın çok temel ihtiyaç maddelerine erişimini neredeyse ortadan kaldırmıştır. Gerek ithalat gerekse iç pazardaki daralma nedeniyle bir yandan ekmek, un, şeker gibi gıda maddelerinde kıtlık yaşanırken, karaborsaya düşen bu ürünlerin fiyatları aşırı artmıştır. Devlet halkı korumaya yönelik olarak stokçuluğun ve karaborsanın önlenmesi yönünde adımlar atmış olsa da böyle bir ortamda enflasyonun yükselişi özellikle alt sınıfların yoksulluğunu daha da derinleştirmiştir (Cem, 1977; Zürcher, 2010; Oran, 2003; Boratav,

aygıtları eğitim sistemi, dini kurumlar, aile, sendikalar ve medyadır. Egemen ideoloji, bu kurumlar tarafından üretilip dolaşıma sokulurken insanlara da nasıl düşünceği öğretilmektedir (Bkz. Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev. Mahmut Özışık ve Yusuf Alp), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002).

2005). Başka bir ifadeyle fırsatçılık yapan küçük bir kesim zenginleşirken, yoksul halkın yaşam şartları giderek zorlaşmıştır. Bu ortamda hükümet ekonomik alandaki denetim ve düzenlemeleri arttırmış, ayrıca 18 Ocak 1940 tarihinde çıkarılan Milli Koruma Kanunu ile malların azami fiyatlarını, kalitesini ve cinsini belirleyebilme yetkisini almıştır. Ayrıca temel gıda ve sanayi ürünlerinin fiyatının belirlenmesi ve aşırı tüketiminin sınırlanması amacıyla 1941 yılında bir Tevzi Ofisi kurulmuş, unlu mamuller üreten işletmelere bazı ürünleri üretmemeleri konusunda kısıtlama getirilmiştir. Bir yıl sonra da o dönemleri yaşayan vatandaşların belleğinde iz bırakan, ekmeğin karneye bağlanması uygulaması başlamıştır (Şahin ve Yıldız, 2020). Ayrıca harp zenginlerinin ve karaborsanın önüne geçmek için çıkarılan ve büyük oranda Türkiye’de yaşayan gayrimüslimleri de kapsayan Varlık Vergisi Yasası savaş dönemi otoriter uygulamaları arasında yer almaktadır.

Yeni rejimin ulusalcı inşasında egemen zümre olarak bürokratik seçkinler ile eşraf ve tüccarlar öne çıkmaktadır. Bu grupları sacayağı olarak nitelendiren Cem (1977), Milli Mücadelede vatan sevgisini kanıtlamış yüksek bürokratlar, köylü üzerinde nüfuzu olan eşraf ve zaferin getirmiş olduğu kazanımlardan yararlanmak isteyen tüccar kesiminin İkinci Dünya Savaşı sonrasına dek Cumhuriyet’in üçlü koalisyonunu oluşturduğunu, ancak hükümetin savaş dönemi boyunca yürüttüğü otoriter politikalar nedeniyle eşraf ve tüccarın yeni iktidar arayışlarına yöneldiğini söylemektedir. Savaşın ilk günlerinden itibaren ekonomik alandaki sıkıntılar nedeniyle başvuru ve giderek otoriterleşen devletçi ekonomi politikaları, egemen azınlığı kendilerine verilen bürokratik desteğe rağmen rahatsız ederken alt sınıfa yönelik sömürü düzeni giderek daha fazla hissedilir olmuştur. Savaş, planlı kalkınma hamlelerine de ket vurmuş, savaşın zorunlu kıldığı askeri alana yönelik sınırlı üretim biçimleri dışında sanayileşme durma noktasına gelmiştir (Cem, 1977).

Ülkenin siyasal iklimi açısından bakıldığında ise Atatürk’ün ölümünün ardından Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü önderliğindeki kadro, toplumsal ilerleme ve ulus-devlet ideali doğrultusunda yoluna devam etmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren izlenen, 1931 yılında ise altı ok etrafında somutlaşan Kemalist ilkelerin yön verdiği ulus inşa süreci 1938 sonrasında da İnönü liderliğindeki CHP’nin politikalarını belirlemiştir. 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı ve savaşın neden olduğu yoksulluk/kıtlık, ekonomi alanında uygulanmakta olan devletçi ekonomi politikaları ile aşılmaya çalışılırken, ulusalcı söylemlere ve eylemlere dayalı bir toplumsal bütünleşme ve dayanışma hedeflenmiştir. Milli mücadele yıllarında din ile ilişkilendirilen millet kavramı 1930 sonrasında laiklik ilkesi doğrultusunda dil, kültür ve ülkü birliği gibi unsurlara dayalı olarak yapılandırılmıştır. Kemalist milliyetçilik anlayışı içerisinde milli birlik ve bütünlüğün, huzurun ve güvenin korunması vurgusu öne çıkmış, iç ve dış tehditlere karşı ulusçuluk bir kalkan olarak görülmüştür (Köker, 2010).

Kemalist ideolojinin temel ilkeleri çerçevesinde biçimlenen ulusalcı ideoloji olağanüstü dönemlerde siyasi iktidarın başvurduğu bir toplumsal dayanışma ve bütünleştirme aracı olmuştur. Ulus devletlerin inşa sürecinde yurttaşlar ulusun birer üyesi olarak kolektif kimlik bilinci ile toplumsal refleksler verme yeteneği kazanmaktadırlar. Ulusu hayal edilmiş bir siyasal topluluk olarak nitelendiren Anderson (1991), en küçük uluslarda bile üyeleri birbirini tanımadıkları halde zihinlerinde toplamlarının hayalinin

yaşamaya devam ettiğini söylemektedir. Anderson'a göre, yüz yüze iletişimin geçerli olduğu küçük ilkel topluluklar dışında bütün cemaatler hayalidir. Hayali bir cemaat olarak ulusun sınırlarına ve egemen yapısına dikkat çeken Anderson (1991, s.26), "her ulusta fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır" demekte ve bir ulusun bireyi olma duygusunun ve ulusal aidiyet bilincinin, yurttaşları, canlarını feda edecek ölçüde kuşattığını vurgulamaktadır.

Ulusalaidiyetbilinci; kültürel değerlerin korunması, geçmişte yaşanan kahramanlıklar ve erdemli davranışların örnek alınması, kardeşlik ve akrabalık duygularının gelişmesi ve ortak amaçlar için harekete geçebilmeyi sağlamaktadır. Ulusal kimlik duygusu kriz ve savaş dönemlerinde daha güçlü bir hal almaktadır (Smith, 2010, s. 267).

Ulus devletlerde sosyo-kültürel zeminin oluşturulmasında milliyetçi söylem belirleyici olmuştur. Milliyetçilik yurtseverlikle eşleştirilirken aynı zamanda bir erdem ifadesidir. Din, eğitim, siyaset, basın gibi toplumsal yapının çeşitli alanlarında sıklıkla kullanılan, milli birlik ve beraberlik, bütünlük gibi ulusal kimliği güçlendirici söylemlerle yurttaşların milli değerlere bağlılığının tesis edilmesi istenmektedir. Ulus olma ideali bireyden çok milleti ve onu temsil eden devleti merkeze yerleştirmektedir (Koçak, 2008). Milliyetçi söylemler toplumsal dayanışmayı sağlayan bir unsur olarak yurttaşları topyekûn harekete geçiren bir etkiye sahiptir. Başka bir deyişle ortak dil, ortak tarih ve ortak yaşam pratikleri ile manevi değerlerin birleştirici gücü özellikle ülkenin zor dönemlerinde ulusun tüm fertlerinin karşılık beklemeksizin fedakârlık yapmasını gerektirmektedir. Millet olma bilinci aynı topraklarda yaşayan aynı geçmiş deneyimlere sahip ve aynı dili konuşan bireylerin birbirlerini tanımasalar da ortak sorunlar karşısında birlikte harekete geçmelerini ve mücadele edebilmelerini sağlamaktadır (Ayhan, 2008).

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı bir dönemde meydana gelen deprem felaketi ve ardından yaşanan sorunlu süreçte resmi söylem aracılığıyla ulusal birlik ve beraberlik bilincinin üretildiği, basının ise konuyla ilgili içeriklerinde bu bilincin pekiştirilmesine yönelik bir gazetecilik anlayışı içerisinde olduğu görülmektedir.

Tek Parti Döneminde Basın ve Ulusal Kimlik İnşası

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ulus devletlerin doğuşu ve ulusal kimlik inşasında, kitle iletişim araçları siyasal iktidarlar tarafından etkin biçimde kullanılmaya başlamıştır. Basın, radyo ve sinema gibi gelişen ve yaygınlaşan araçlar modern/modernleşmekte olan toplumlarda popüler ideolojilerin aktarılması ve benimsetilmesinde rol oynamıştır. Hobsbawm, kitle iletişim araçlarının 1918 sonrası milliyetçiliğinde kullanılmasının önemini şu sözlerle ifade etmektedir:

Popüler ideolojiler bu araçlarla hem standartlaştırılabilir, homojenleşebilir ve dönüştürülebilir, hem de açıkça çıkar sahipleri ve devletler tarafından maksatlı propaganda amacıyla yönelik olarak kullanılabilirdi... Oysa maksatlı propaganda, kitlesel medyanın, milli sembolleri her bireyin yaşamının bir parçasına dönüştürme ve böylece, çoğu yurttaşın yaşamının olağan bir boyutunu oluşturan özel ve yerel alanlar ile kamusal ve milli alanlar arasındaki ayrımları yıkma becerisine kıyasla, neredeyse kesinlikle daha az etkiliydi (2017, s. 180-181).

Hobsbawm (2017), kitle iletişim araçlarına uluslaştırma işlevi açısından büyük bir güç atfetmektedir. Benzer şekilde Anderson (1991) da Hayali Cemaatler olarak adlandırdığı ulusların inşasında kitap ve gazetenin önemini vurgulamaktadır. Kapitalist yayıncılığın gelişim sürecinde Latincenin yerini ulusal dillerin alması ve popüler kitapların bu dillerde basımı ve yaygınlaşması ile okuma eylemi kitlesel bir nitelik kazanmıştır. Basının gelişimi de hayali bir cemaat olarak ulus tahayyülünün oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Anderson (1991) gazeteyi popülerliği uçucu bir günlük best-seller olarak tanımlarken, zamanlılık özelliği nedeniyle benzer saatlerde okunduğunu, tıpkı bir ayın gibi yaşanan okuma deneyiminin vatandaşlar arasında ulusal düzeyde bir bağ sağladığını söylemektedir:

...Varlıklarından emin olunmakla birlikte kimlikleri hakkında en ufak bir fikre sahip olunmayan binlerce (veya milyonlarca) kişinin, aynı ayını eş zamanlı olarak yerine getirdiğine herkesin duyduğu güven tamdır... Hayali bir cemaatin dünyevi, tarihsel bir saate bağlanmış bir biçimi için daha iyi bir örnek nasıl bulunabilir? (s. 55).

Anderson'ın ulusal bilinç ile işaretlediği cemaat kavramı ortak bir duygusal kimliği içermektedir. Bireyin aidiyet hissiyle bağlantılıdır. Anderson, kitlesel ayın olarak adlandırdığı gazete okuma eylemine dair zamansal ortaklığın ulus tahayyülünü güçlendirdiğini savunurken, ulusal bilincin kurucu unsurlarının basım ve basın olduğuna dikkat çekmektedir (Özer, 2010).

Türkiye'de de Milli Mücadele yıllarında, milli dayanışma ve bütünleşmenin tesis edilmesinde önemli rol oynayan basın, Cumhuriyet rejiminin değerlerinin toplumsal düzeyde aktarılması ve benimsetilmesi konusunda önemli bir görev üstlenmiştir. Şöyle ki, Türkiye'nin Batıyı örnek alan modernleşme sürecinde reform ve devrimlerin vatandaşlara anlatılması, benimsetilmesi ve gündelik hayat pratiklerine yansıtılması açısından erken Cumhuriyet dönemi basını hem halka yönelik bir eğitim/terbiye hem de propaganda aracı niteliğindedir. Ulus devletin inşasında, vatandaşlarda ulusal düzeyde aidiyet bilincinin oluşturulmasında gazete ve dergiler, resmi söylemi yeniden üreterek, çoğaltarak ve yaygınlaştırarak milli birlik ve beraberlik ruhunu güçlendirme rolünü yerine getirmiştir. Başka bir ifadeyle Cumhuriyet basını bir tür uluslaştırma aygıtı olarak çalışmıştır (Koloğlu, 2006; Güngör, 2010; Yıldız, 2020) Ayhan (2008), basının toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlayıcı gücüne Milli Mücadele yıllarını örnek vermektedir. Ayhan'ın ifade ettiğine göre, savaşın neden olduğu olağanüstü koşullarda gazeteler, haber alma ihtiyacı içinde olan halka normal baskılarının yanı sıra el ilanları ve akşam baskılarıyla enformasyon sağlamış, daha önemlisi ortak düşmana karşı sembollerin ve anlamların taşıyıcılığını yaparak toplumun üyeleri arasında ortak bir duygunun gelişmesinde, toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanmasında rol oynamışlardır.

Ulus devletin toplumsal bilinç düzeyinde yer tutması konusunda da siyasi otorite yazılı basın ve radyodan yararlanmıştır. 1936 yılında radyo yayıncılığı devlet eliyle yürütülmeye başlanınca, ulusal kültürü egemen kılan yayın politikaları benimsenmiş ve ulusal kimliği tesis etme aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle eğitim ve kültür programları vasıtasıyla ulusa verilen siyasal mesajlar aracılığıyla bireylerin ulus olma ve aidiyet bilincinin geliştirilmesine çalışılmıştır (Özbek, 1998).

Cumhuriyet'in ilk yılları savaştan çıkmış ve ciddi kayıplar vermiş bir ülkenin, sıfırdan var olma süreci olarak nitelendirilebilir. Yoksulluk ve imkânsızlıklar içerisindeki bir topluma, yeni rejimin değerlerinin anlatılmasında, ulusal çıkarların ve ulaşılmaya çalışılan hedeflerin benimsetilmesinde, kurucu otoriteye bağlılık ve inancın tesis edilmesinde basın önemli rol oynamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren basın, siyasi otoritenin sesi olmuş, ulusal semboller ve ulusalcı söylemleri yeniden üreterek, birlik ve dayanışma duygusunu pekiştirme yönünde bir yayın politikası izlemiştir. Devrimlerin, vatandaşlar tarafından içselleştirilmesi konusunda hassasiyet gösteren iktidar, devrimci değişimi engelleyebileceği düşüncesiyle basının resmi söylemlerin dışına çıkması konusunda kontrolcü davranmıştır (Güngör, 2010: 17). İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise savaşın yol açtığı ileri düzeydeki ekonomik sorunların aşılması sürecinde dönem gazeteleri, vatandaşlara kolektif bilinç ve dayanışma ruhunu aşılama görevi üstlenmiştir. Bu süreçte yaşanan büyük bir doğal afet olarak 1939 Erzincan Depremi de Cumhuriyet basınının ulusal birlik ve dayanışmayı sağlama çabası içerisinde olduğu bir dönemdir. Basın, bu süreçte mevcut duruma ve gelişmelere ilişkin enformasyon sağlama yanında, felaketzedelerin sesi olma ve toplumsal dayanışmayı örgütleme işlevi görmüştür.

Araştırmanın Metodolojisi ve Bulguları

Çalışmanın Tasarımı

Bu çalışma, olağanüstü bir dönemde basının etkisini, işlevlerini ve habercilik pratiklerini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Depreme ilişkin enformasyonu dönemin olanakları ölçüsünde sayfalarına taşıyarak gelişmelerden halkı haberdar eden gazeteler, aynı zamanda bölgeye ivedilikle yardım ulaştırılması sürecinde önemli rol oynamış ve ulusal düzeyde bir yardım seferberliğini örgütleme çabası içinde olmuştur. Çalışmada basının ulusal dayanışma vurgusu ile ulusal aidiyet bilincini pekiştirme ve yurttaşları harekete geçirme rolü ele alınmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Çalışma kapsamında, Tek Parti Döneminin beklentileri ve yasal düzenlemeleri doğrultusunda faaliyet gösteren Cumhuriyet basınının olağanüstü bir durumda sergilediği gazetecilik pratiklerinin ve konuyla ilgili içeriklerde öne çıkan söylemlerin saptanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- * Felaketin ardından gazetelerde yer verilen içeriklerde hangi kaynaklar ağırlıktadır?
- * Basın, felaketzedelerin maruz kaldığı koşulların yansıtılması ve sorunların çözümünden yana rol oynamış mıdır?
- * Olağanüstü bir dönemde toplumsal birlik ve dayanışmanın tesisinde basın nasıl bir tutum sergilemektedir?
- * Devletin, krizi yönetme sürecinde hayata geçirdiği politikalar konusunda eleştirel içeriklere yer verilmiş midir?

Çalışma nitel araştırma tasarımı şeklinde yapılandırılmıştır. Bu kapsamda veri toplama tekniği olarak doküman incelemesine başvurulmuştur. Dokümanların incelenmesinde betimleyici analiz yönteminin uygulandığı bu çalışmanın örneklemini Tan, Cumhuriyet, Akşam ve Ulus gazetelerinin 28 Aralık 1939- 31 Ocak 1940 tarihleri arasındaki sayıları oluşturmaktadır. Gazetelerin ilgili sayıları, Milli Kütüphane Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Süreli Yayınlar biriminden ve “Gazeteden Tarihe Bakış Projesi” kapsamında İstanbul Üniversitesi tarafından çevrimiçi erişime açılan <http://nek.isTanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/> adresinden elde edilmiştir. Tarihi olayların araştırılmasında süreli yayınlar konuya dair kavrayışı güçlendiren belgelerdir. 1939 Erzincan Depremi’nin boyutlarını ve yaşanan süreci ortaya koymak açısından gazetelerin önemli ipuçları sağlayacağı düşünülmektedir. Elde edilen bulguların Cumhuriyet dönemi basınının ideolojik yapısına ve gazetecilik pratiklerine de ışık tutması beklenmektedir.

Çalışmanın Bulguları

27 Aralık 1939 gecesi 02.00 sıralarında meydana gelen 7,8 şiddetindeki deprem 28 Aralık 1939 tarihli gazetelerde duyurulmuş, günlerce birinci sayfada manşetten aktarılan ve iç sayfalarda devamı verilen geniş içeriklerle halka enformasyon sağlanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde, öncelikle sınırlı teknolojik koşullar ve mevsim şartları yüzünden telgraf hatlarında yaşanan kesintiler ve ulaşımdaki aksamalar nedeniyle günlük haber akışının sekteye uğradığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra basın, ulusal düzeyde bir dayanışmanın tesis edilmesinde rol oynamış, yardım seferberliğine katılmanın ‘milli bir vazife’ olduğu söylemiyle ülke genelinde topyekûn bir yardım seferberliğinin örgütlenmesine öncülük etmiştir. Ayrıca dönemin gazetecilik anlayışı ve basın yayın politikaları doğrultusunda haberlerin resmi kaynaklara bağlı olarak üretildiği, ancak deprem bölgesindeki felaketzedelerin deprem anında yaşadıkları, kayıpları ve taleplerine de yer verildiği görülmektedir. Bazı gazeteler, olayı yerinde takip etmek üzere yazar ve muhabirlerini deprem bölgesine göndermişler, günlerce süren dizi yazılarla muhabirler Erzincan ve diğer felaket bölgelerinden enformasyon aktarmışlardır.

Deprem ile İlgili İçeriklerin Genel Çerçevesi

Türkiye’nin yakın tarihindeki en büyük deprem olarak kaydedilen 1939 Erzincan Depremi, Erzincan dışında Tokat, Sivas, Yozgat, Amasya, Gümüşhane, Ordu, Trabzon ve Giresun’u da etkilemiştir. Şiddeti, etkisi ve sonuçları açısından yoğunluğu yüksek bir olayın basın aracılığıyla aktarımı ve konuyla ilgili içeriklerin genel çerçevesi dönemin gazetecilik pratiklerini ve habercilik anlayışını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Deprem ardından yaşanan süreçte gazeteler; felaket bölgesinde yaşanan çaresizliği, kış koşulları nedeniyle bölgeye yardım ulaştırma ve haber alma konusunda yaşanan güçlükleri, siyasi otoritenin demeçleri ve deprem bölgesindeki incelemelerini, Ankara’da teşkilatlanmış Milli Yardım Komitesinin faaliyetlerini ve toplanan yardımları, yaralı vatandaşların başka illerdeki hastanelere naklini, can kaybı, yaralıları ve maddi hasara ilişkin sayısal verileri sayfalarına taşımışlardır. Ayrıca başta Yunanistan olmak üzere yabancı devlet başkanlarının felaket nedeniyle yardım teklifleri ve yapılan yardımlar da gazete haberlerinde yer almaktadır.

Gazeteler depremin ertesi günü, yani 28 Aralık 1939 tarihinde, felaketin büyüklüğünü yansıtan başlıklarla çıkmıştır. Ulus, “Müthiş bir zelzele felaketi oldu” şeklinde manşet atmış, Cumhuriyet, “Şiddetli zelzele neticesinde Erzincan tamamen enkaz yığını haline geldi”, Tan, “Erzincan Civarı Korkunç Bir Zelzele Felaketine Uğradı”, Akşam ise, “Erzincan vilayeti ile Kemah bir enkaz yığını aldı” başlıklarıyla depremi birinci sayfalarında manşetten duyurmuştur. Gazetelerde depremin hasar verdiği yerlerden telgrafla elde edilen sınırlı bilgiler ve Ankara’da deprem bölgesine yardım ulaştırmak üzere ilk etapta atılan adımlara da yer verilmiştir (Ulus, 28 Aralık 1939; Akşam, 28 Aralık 1939; Tan, 28 Aralık; Cumhuriyet, 29 Aralık 1939). Felaket haberi Ankara’ya, Erzincan Valisi ve Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı tarafından çekilen telgraf ile ulaşmıştır. Sıhhat Vekili Hulusi Alataş’ın Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde okuduğu telgrafta, hükümet konağı, ordu müfettişliği, orduevi, postane ve şehrin en sağlam binaları dahil olmak üzere bütün ev ve dükkânların yıkıldığı, piyade ve topçu kışlarından gelen askerlerle enkaz altında kalanların kurtarılmasına çalışıldığı belirtilmektedir. Acilen ekmek, ilaç, doktor ve çok miktarda çadır talep edilmektedir. Kemah, Tokat ve Zara’dan gelen telgraflarda da depremin yarattığı tahribatın büyüklüğüne ilişkin bilgiler verilmekte ve öncelikli olarak sıhhi yardım, çadır ve para gönderilmesi istenmektedir (Ulus, 28 Aralık 1939).

Görsel 1. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Erzincan'daki tetkikleri ve felaket bölgesi (Tan, 6 Ocak 1940)

Sıhhiye Vekili Hulusi Alataş’ın duruma ilişkin verdiği bilgiler üzerine, Çanakkale Mebusu Ziya Gevher Etili’nin teklif ile Meclis Başkanının yöneteceği bir Milli Yardım Komitesi kurulmuş, ayrıca Kızılay da deprem bölgesine yardım ulaştırmak üzere harekete geçmiştir. Gazetelerde devletin süratle gerekli çalışmaları yapmaya başladığı vurgulanmaktadır. Ancak kar ve depremin verdiği hasar nedeniyle yaşanan ulaşım sıkıntısı yardımların zamanında ulaşmasını, vatandaşların enkaz altından çıkarılmasını engellemektedir. Yardımların bölgeye geç ulaşması felaketzedelerin uzun saatler aç kalmasına neden olmuştur (Tan, 28 Aralık 1939).

Gazetelerde Kızılay’ın felaketzedelere ilk etapta imdat trenleri⁴ ile para, çamaşır, çadır ve battaniye gönderdiği, ayrıca Dahiliye Vekili B.Faik Öztrak ile ve Sıhhiye Vekili

4 Kaza ya da afet anlarında yardım amaçlı kullanılan tren.

Hulusi Alataş'ın yola çıktıkları ancak trenin kar nedeniyle Sivas'tan ileri gidemediği bildirilmektedir. Ayrıca deprem nedeniyle Keban Köprüsü zarar gördüğü için demiryolu tamir edilmeden imdat treninin geçişi mümkün olmamıştır. Akşam gazetesinin deprem bölgesindeki muhabirinin aktardığına göre bölgede şiddetli tipi devam etmektedir. Vekiller, durumu Sivas'tan idare edeceklerdir. Erzincan'daki tahribat ise öngörülemeyecek derecede büyüktür. Depremin ardından çıkan yangınlar felaketin boyutunu daha da arttırmıştır. Telgraf hatlarında yaşanan kesintiler nedeniyle Ankara'ya düzenli haber akışı mümkün olamamıştır. Sınırlı enformasyonun, bölgeye gitmek üzere yola çıkan heyetlerin bazı istasyonlardan gönderdikleri telgraflarla elde edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca felaket bölgesinden aktarılan ilk haberler çoğunlukla Anadolu Ajansı kaynaklıdır (28 Aralık 1939).

Depremi Malatya'da haber alan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Erzincan Valisine bir telgraf çekerek üzüntülerini bildirmiş ve bütün milletin Erzincan ile yakından alâkadar olduğunu dile getirmiştir (Ulus, 28 Aralık 1939). Depremin ikinci günü gazetelerde, devam etmekte olan yangınların söndürülme mücadelesi, zelzelelerin devam etmekte oluşu, yaralıların hastanelere nakledilmesinde yaşanan güçlükler, felaketzedelerin barınma sorunu ve felaketin tahmini bilançosunun verildiği görülmektedir. Gazeteler yerinde çalışma yapmak üzere bazı muhabir ve yazarlarını deprem bölgesine göndermiştir. Ancak demiryollarındaki hasar nedeniyle milletvekilleri, sıhhi yardım ekipleri ve gazetecilerin bulunduğu tren ancak üç gün sonra Erzincan'a ulaşmıştır (Cumhuriyet, 30 Aralık 1939).

Tan gazetesi Naci Sadullah ve Emin Karakuş'u, Ulus gazetesi Kemal Zeki Gençosman'ı bölgeye göndermiştir. Sadullah ve Karakuş'un aktardığına göre, sokaklar hala insan cesetleri ile dolu olup can kaybı ve maddi hasar tahminlerin çok üstündedir (Tan, 31 Aralık 1939). Ulus yazarı Kemal Zeki Gençosman da "Felaket Sahasından Röportajlar" başlıklı röportaj dizisinde Erzincan'a ulaşmak için imdat treni ile yola çıkış sürecinden başlayarak felaket bölgesinde geçirdiği günlerde tanıklık ettiği hatıraları ve yaptığı görüşmeleri aktarmaktadır (30 Aralık 1939). Gazetecilik pratikleri açısından bakıldığında, deprem bölgesinde çalışan gazetecilerin izlenimlerine dayalı olarak aktarılan enformasyon, okurların zihninde felakete ilişkin bir imgelem oluşturmaya yöneliktir. Mevcut iletişim olanakları çerçevesinde haberlerde detaylı bir anlatım tarzının benimsendiği; bölgeye gönderilen tüm yardımların detaylarıyla aktarıldığı, felaketzedelerin zorlu yaşam koşullarının betimlendiği, kişisel yaşam öykülerine yer verildiği görülmektedir.

Devlet, deprem bölgelerinde bulaşıcı hastalıkların önlenmesi amacıyla tedbirler almış, bazı kazalarda sıhhi imdat heyetlerinin çalışabileceği cebel hastaneleri kurulmuştur. Kızılay Erzincan'a 300 yataklı bir seyyar hastane göndermiştir (Ulus, 31 Aralık 1939). Tan gazetesinin 7 Ocak 1940 tarihli haberine göre, Tokat Erbaa'daki dağ köylerine on gündür yardım ulaştırılamamıştır. Depremden sağ kurtulanlar açlıktan ya da soğuktan donarak ölmüşlerdir. Haberde depremden günler sonra bile çadırlara yerleştirilememiş vatandaşlar olduğu bildirilmektedir.

Görsel 2. Çadırı olmayan vatandaşlar derme çatma barakalarda barınmaya çalışıyorlar (Tan, 4 Ocak 1940).

Sokakta kalan vatandaşlar deprem sonrası derme çatma barakalar yaparak barınma sorununu çözmeye çalışmışlarsa da 'çivi buhranı' nedeniyle bu mümkün olmamıştır. Gazeteler çivinin kilosunun 96 kuruşa çıkarıldığını yazmaktadır. Amasya, Samsun, Ordu ve Giresun'da bazı ilçe ve köylerin harap olduğu depremin üstünden 10 günden fazla zaman geçmesine karşın vatandaşların halen sokakta kaldıkları belirtilmektedir. Yollar kapalı olduğu için Sivas'taki bazı kaza ve köylere ise jandarma yürüyerek ve kızaklarla ulaşmaya çalışmıştır (Tan, 8 Ocak 1940; 14 Ocak 1940). Diğer yandan gazetelerde ölü ve yaralıların kimlikleri listeler halinde açıklanmaktadır. Farklı illerdeki hastanelere götürülen yaralılara, yakınlarının erişimi için nereye nakledildikleri de belirtilmektedir. Yaralılar Kayseri, Sivas, Malatya, Diyarbakır ve Elazığ'daki hastanelere, trenler ile nakledilmiş, sağlık durumu iyi olan vatandaşlar da öncelikle Adana, Mersin, Hatay gibi sıcak iklimli yerlere yerleştirilmişlerdir.

Görsel 3. Yaralılar trenlerle farklı şehirlere naklediliyorlar (Tan, 5 Ocak 1940).

Felaketzedelere İstanbul'dan yardım gönderilmesinde deniz ulaşımından da yararlanmış, Karadeniz'e eşya, ilaç ve yardım malzemesi götüren vapurlar Karadeniz'de zarar gören köylerdeki felaketzedeleri İstanbul'a getirmiştir (Ulus, 31 Aralık 1939). Haberlerde vatandaşların bir kısmının nakledildikleri şehirlerdeki yakınlarının yanına, bir kısmının otel ve misafirhanelere yerleştirildikleri, kısa bir süre sonra da devletin toplanan bağışlarla bu vatandaşlara ev kiraladığı belirtilmektedir. Akrabalarıyla kalan vatandaşlara ise para ve eşya yardımı yapılmıştır. Meslek sahibi felaketzedelere itfaiye, elektrik idaresi, inhisarlar idaresi gibi yerlerde iş imkânı sağlanmıştır. Devlet memuru olan depremedeler İstanbul başta olmak üzere farklı şehirlere tayin edilmişler ve buralarda kendileri için kiralanmış evlere yerleştirilmişlerdir. Bu kişilerin yol masrafları da Kızılay tarafından karşılanmıştır (Cumhuriyet, 3 Ocak 1940; Tan, 4 Ocak 1940; Tan, 18 Ocak 1940; Akşam, 7 Ocak 1940).

Depremde ebeveynlerini kaybeden çocuklar ise Ankara ve diğer illerdeki Çocuk Esirgeme Kurumlarına gönderilmiş, bazı varlıklı aileler tarafından evlat edinilmiş ya da eğitim masraflarının karşılanacağı sözü verilmiştir. Gazetelerde kimsesiz çocuklara sahip çıkan hayırseverlerin isimleri de ilan edilmektedir. Örneğin İstanbul'dan kimyager Cemil Tuna ile eczacı Hikmet Güney birer çocuğun üniversiteyi bitirinceye kadar tüm masraflarını karşılama taahhüdünde bulunmuşlardır. Erzurum milletvekili Nakiye Elgün, kimsesiz çocukların esirgeme kurumlarına yerleştirilmesi için Erzincan'a giderek çocukları Ankara'ya getirmiştir. Ayrıca felaketzede çocukların yerleştirildikleri yeni şehirlerde istedikleri okullara kayıtları yapılmıştır. Kimsesiz kalan 200 felaketzede kadın Malatya Bez ve Bursa Merinos fabrikalarında istihdam edilmiştir (Cumhuriyet, 3 Ocak 1940; Akşam, 5 Ocak 1940; 6 Ocak 1940).

Depremden ardından gazetelerde olay odaklı haberlerin yanı sıra nadiren de olsa deprem olgusunu ele alan, eğitici ve tematik yazılara da yer verildiği görülmektedir. Sağlıklı kentleşme, depreme dayanıklı binaların yapılması, deprem esnasında nasıl davranılması gerektiği, enkaz altında hayatta kalma mücadelesi vb. konularda yayımlanan içerikler bu kapsamdadır. Ayrıca gazetelerde depremi yaşayanların aktarımlarına dayalı olarak üretilen dramatik öğelerin yoğun olduğu içerikler dikkat çekmektedir. Tan yazarı Naci Sadullah'ın "Erzincan Mektupları" başlıklı yazı dizisinde yer verilen betimlemeler bu durumun bir örneğidir. Naci Sadullah, günler sonra bile Erzincan sokaklarının cesetlerle dolu olduğunu, kazma ve kürek olmadığı için cesetlerin gömülemediğini aktarırken üç çocuğunu kaybeden bir annenin "üç gün oldu artık gömün. Beni bu acıdan kurtarın" diye yalvarışını yazmakta, çaresizlik nedeniyle ruh sağlığı bozulan, 'aklını kaçırın' felaketzedelere dair detaylara yer vermektedir (7 Ocak 1940). Cumhuriyet gazetesi de foto muhabirlerinden Cemal Işıksel'i depremden hemen sonra Erzincan'a göndermiş ve Işıksel'in çekmiş olduğu fotoğrafları 'Felaket faciasından intibalar' başlığıyla albüm haline getirerek okurlarına aktarmıştır (4 Ocak 1940).

Görsel 4. Erzincan'da zarar görmüş bir ev ve depremzede vatandaşlar (Cumhuriyet, 4 Ocak 1940).

Deprem bölgesinde yaşanan çaresizliği detaylandırarak sansasyonel bir üslupla haberleştiren gazetelere ciddi bir eleştiri yine bir gazeteciden, Burhan Felek'ten gelmiştir. Felek yazısında “Zelzelenin bütün fecayitini olanca kızıllığı ve çıplaklığı (çıplaklığı ile) gazete sahifelerine dökmekte fayda yoktur, elemin fazlası fütur getirir. Yürekler parçalayarak facia tasvirlerinden vazgeçmeli ve bunu bir nevi gazete hüneri telakki etmemeliyiz” demektedir (Tan, 2 Ocak 1940). Felek'in eleştirilerinde haklı olduğu söylenebilir. Felaket bölgesinden gazetelere geçilen haberlerde ya da farklı şehirlere nakledilen depremzedelerle yapılan söyleşilere dayalı olarak hazırlanan içeriklerde trajik yaşam öyküleri bir hayli yer tutmaktadır. Bu tür içeriklerde Cumhuriyet basınının resmi ideolojiyi yeniden üreten ve seçkin merkezli habercilik anlayışının dışına çıkmış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, deprem sonrası yürütülen çalışmalar nedeniyle devleti ve hükümeti yücelten gazete yazılarına sıklıkla rastlanırken, eleştiri niteliğindeki içerikler yok denecek kadar azdır. Gazetelerde depremzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, yaralıların tedavisinin sağlanması ve depremden etkilenen bölgelerdeki mevcut koşulların iyileştirilmesi için hayata geçirilen uygulamalar detaylı olarak aktarılmakla birlikte Milli Yardım Komitesine yönelik bir kaç eleştiri göze çarpmaktadır. Tan gazetesinin konuyla ilgili haberinde, “Teşkilat yavaş çalışıyor” başlığı altında Milli Yardım komitesine bağlı teşkilatların yardım toplama konusunda yavaş olduğu eleştirisi yer almaktadır. Özellikle evlerde hazırlanan eşyaların alınması için vatandaşların, yardım heyetlerini günlerce bekledikleri belirtilerek “Biraz sürat istiyoruz” denilmektedir. Gazete, yardımın sistemli biçimde örgütlenmesi konusunda vatandaşların şikâyetlerini dikkate almış ve yetkilileri uyarma görevi yapmıştır (6 Ocak 1940). Akşam gazetesinde ise bağışta bulunmak üzere Kızılay'a giden bir okurun Kızılay Beyazıt şubesini kapalı bulduğu şikâyeti iletilerek konunun incelenmesi için yetkililere seslenilmektedir (30 Aralık 1939).

Felaketin boyutları günden güne belirginleşmektedir. Depremin ardından enkaza dönen Erzincan'da devletin nasıl bir şehirleşme planladığına dair haberler de gazetelerde yer almaya başlamıştır. Felaket bölgesinde yeni ve modern bir şehrin inşa edileceği ve bölgedeki nüfusun dağıtılmayacağı yönünde haberler 1940 yılının ilk günlerinde gazetelere yansır (Tan, 3 Ocak 1940). Felaketzedelere yapılacak yardımlara ilişkin kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmesinin ardından konuşan Başbakan Dr.

Refik Saydam, yeni şehrin nerede kurulacağını Nafia Vekâleti yetkililerinin yapacağı tetkiklerden sonra açıklanacağını ifade etmiştir (Akşam, 18 Ocak 1940). Gazetelere göre, hükümet bir an evvel şehrin yeniden inşasının gerçekleştirilmesi için meclisten tahsisat isteyecektir. Zelenin yarattığı zararın ancak bir ay içerisinde netleşeceği belirtilen haberde hükümetin 5 milyonluk bir tahsisat talep edeceği yazmaktadır. Sarsıntılar sona erdikten sonra zelzele bölgesine bir jeoloji heyeti gönderilerek inceleme yapılacaktır. Yeni şehirlerin nerelerde kurulabileceği konusunda heyetin tavsiyeleri alınacaktır. Depremde Erzincan tamamen yok olduğu, Tokat da ağır hasarlı olduğu için yeniden inşa edilecektir. Şehrin nerede kurulacağı konusunun Nafia Vekaleti yetkililerinin yapacağı tetkiklerden sonra netleştirileceği açıklanmıştır (Cumhuriyet, 16 Ocak 1940; Tan, 18 Ocak 1940).

Basında Ulusal Dayanışma ve Yardım Çağrısı

1939 Erzincan Depreminin basında sunuluşu, kitle iletişim araçlarının ulusal bilinç ve dayanışmayı inşa gücüne yönelik önemli bir örnektir. İncelenen gazetelerden elde edilen bulgular, depreme dair ilk haberlerden itibaren basın, ulusal düzeyde bir yardım seferberliği ve dayanışmayı örgütlenme görevi üstlendiğini göstermektedir. Basın, devlet yetkilileri ve Milli Yardım Komitesinin çağrılarını gazete sayfalarında geniş biçimde yer vermiş, yardım faaliyetlerine bizzat katılmış ve bu faaliyetlerin sürdürülmesine aracılık etmiştir.

Depremin yaşandığı tarihlerde savaşın da etkisiyle yaşanan ekonomik sıkıntılar, devletin depremzedeler için yapacağı yardımları sınırlamış, vatandaşın en küçük yardımının bile ne denli önemli olduğu gazeteler aracılığıyla ifade edilmiştir. Gazetelerin yazarları tarafından tekraren kaleme alınan yazılarla okurlara, depremzedeler için yardım çağrısı yapılarak, ulusun her ferdinin imkânları ölçüsünde nakdi ve aynı bağışta bulunmasının milli bir vazife olduğu vurgulanmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Erzincan Valisine gönderdiği telgrafta depremin yarattığı tahribatın Türk milleti sayesinde en kısa sürede telafi edileceğini dile getirmiştir:

Hükümet felaketin ıztırlarını (ıstıraplarını) hafifletmek için acil tedbirler almıştır. En ziyade ıztırlarımızı (ıstırlarımızı) mucib (mucip) olan nüfusça uğradığımız pek acı zayıttır. Diğer tahribatı milletimiz pek az zamanda kamilen tamir ve telafi edecek ve bugünkü enkaz içinden memleketin güzel bir mamuresi çıkarılacaktır. Bütün devlet memurlarının fedakarlık, vazife severlikte birbirleriyle (birbirleriyle) yarış etmelerini beklerim. Halkın ıztırlarını (ıstırlarını) teskin için bilhassa manevi ahvalde sükunet muhafaza edilmektedir. Milletimizin Erzincan'la candan alakadar olduğu halkça bilinmelidir (Akşam, 28 Aralık 1939).

2 Ocak 1940 tarihli gazetelerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Tokat ve ilçelerinde yapmış olduğu incelemelere yer verilmiştir. Aynı tarihli gazetelerde İnönü'nün vatandaşların felaketzedeler için yapmış olduğu yardımlara ve yabancı devletlerin desteğine şükranlarını sunduğu beyanname de yayımlanmıştır. İnönü beyannamede;

Vatanın muhtelif kısımları arasında göze çarpan yakın ve sağlam tesanüdle bir büyük milletin sevinç ve acıda nasıl yekpare bir aile olduğunu göstermiş oluyoruz... Ferdleri arasında karşılıklı vazife hissi ve bütün cemiyette vatana karşı fedakârlık duygusu sağlam milletimizin iyi ve geniş günler göreceği muhakkaktır.

şeklinde verdiği mesajlarla ulusal dayanışmanın önemini vurgulamıştır (Cumhuriyet, 2 Ocak 1940).

Görsel 5. Tokat'ta enkaz haline gelen binalar (Tan, 2 Ocak 1940)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda başkanlığında oluşturulan Milli Yardım Komitesi tarafından hazırlanan beyanname de gazetelerde yayımlanmıştır. Beyannameye göre komite Kızılay'a ilk etapta 20 lira bağışlamıştır.

Beyannameye;

felaketzedeleri inşaat mevsimi gelinceye kadar, soğuktan, hastalıktan, açlıktan muhafaza etmek ve barındırmak Türk milletinin en yüksek anane ve faziletlerinden olan tesanüd ve yardımlaşmanın müstesna bir misalini göstermek mevkiindedir. Felakete uğrayan vatandaşların ümidi devlette ve sizlerde. Milli komitenin ve şubelerinin etrafında toplanınız. Vatandaşlık vazifesini yapınız.

denilerek dayanışmanın milli bir görev olduğu inancı pekiştirilmek istenmiştir (Ulus, 29 Aralık 1939).

İncelenen gazetelerin başyazarları da ilk günden yardım seferberliği konusunda ulusa çağrı yapmışlardır. Cumhuriyet rejiminin ve ulus inşa sürecinin başlıca aktörleri arasında yer alan Falih Rıfki Atay Ulus gazetesinde "Millî bir yardım seferberliği!"⁵ (28 Aralık 1939), Nadir Nadi Cumhuriyet gazetesinde "Zelzele Felaketi" (28 Aralık 1939), Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) Akşam gazetesinde "Yeni büyük felaket karşısında" (28 Aralık 1939), Zekeriya Sertel ise Tan'da "Büyük Felaket Karşısında" (29 Aralık 1939) başlıklı yazılarıyla felaketin büyüklüğünü vurgulayarak milletçe harekete geçmenin önemini dile getirmişlerdir. Gazetelerdeki söz konusu içeriklerde, Türk ulusunun yardımseverliğine, şanlı tarihine ve zor zamanlarda yaratılan milli birlik ve beraberlik ruhuna vurgu yapan söylemler ağırlıktadır. Böylelikle ulusal düzeyde bir hassasiyet yaratılmaya çalışılmıştır.

Falih Rıfki Atay hükümetin haber duyulur duyulmaz sergilediği görev bilincinin takdire değer olduğunu vurguladığı yazısında vatandaşlara, "Bu devlet halkındır: bu devlet hiç şüphesiz yıkılanların ve harap olanların daha iyisini yerine koyacak hiç kimseyi yuvasız, aç ve çıplak bırakmayacaktır" sözleriyle umut aşılamaktadır. Bununla birlikte Atay'ın yazısında devletin olanaklarının vatandaşların desteği olmaksızın yeterli olmayacağı dile getirilmektedir:

5 Falih Rıfki Atay'ın bu yazısı Tan gazetesinin 29 Aralık 1939 tarihli sayısında "Günün Meseleleri" başlıklı köşede aynı başlıkla yayımlanmıştır.

Bir facia milli olmak nisbetlerini (nispetlerini) aldığı zaman ona karşı yapılacak ardımın, edilecek hizmetin mahiyeti de milli olmak lazım gelir. Vatandaşlık tesanüdü şu anda, Türkiye'nin her tarafında bir içtimai muavenet seferberliği halini almalıdır... Erzincan gibi bedbaht yerlerin manzarası afetten masun kalan şehir, kasaba ve köylerdeki millettaşlara rahat uykuyu haram edecek bir dehşet arz etmektedir. Para, esvap, örtü, erzak, milli komitenin neler isteyeceğini (isteyeceğini) bilmiyoruz, fakat ne isterse ve ne kadar isterse, kesemizi ve kilerimizi boşaltıp, sırtımızdan çıkarıp, zaten büyük olan faciannın karakış hükmü ile daha büyümemesi için çalışmak mecburiyetindeyiz (Ulus, 28 Aralık 1939).

Benzer şekilde Yunus Nadi de devletin ilgisinin felaketzedeleri bir dereceye kadar tatmin edeceğini belirterek, “onlar için en büyük teselli hayatta yalnız kalmadıklarını, Türk milletinin müşfik ve samimi himayesi altında yaşayacaklarını ve yakın bir zamanda yuvalarını yeniden kuracaklarını bilmektir” demektedir (Cumhuriyet, 28 Aralık 1939). Burhan Felek ise “Verelim” başlıklı yazısında her şeyi hükümetin şefkatinden beklemenin bir millet için hissizlik ve duygusuzluk olacağını dile getirmektedir (Tan, 29 Aralık 1939).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, felaketin ardından deprem bölgelerine giderek vatandaşlarla bir araya gelmiştir. Erzincan ziyareti esnasında, depremde oğlunu yitirmiş bir annenin “sen sağ ol babamız” diyerek İnönü'ye sarılarak ağlaması 4 Ocak 1940 tarihli gazetelerde yer almış ve bu fotoğraf adeta 1939 Erzincan Depreminin sembolü haline gelmiştir. Cumhuriyet gazetesi fotoğrafın altında, “Anadolu, İnönü'nün göğsünde” şeklinde bir mesaj vermiştir. Bu mesajda, acılı annenin Cumhurbaşkanı'na ‘baba’ şeklindeki hitabında ve Cumhurbaşkanı'nın göğsünde ağlayışında Devlet-baba ve vatandaş-çocuk metaforu dikkat çekmektedir (Durna, 2009). Şöyle ki büyük bir aile olarak idealize edilen milletin çocuk tarafını temsil eden vatandaşların ‘devlet baba’nın temsilcisi İnönü'ye, çareyi onda arayarak saygı ile sığındığı, devletin en üst makamını temsil eden Cumhurbaşkanı'nın ise baba şefkatiyle vatandaşları kucakladığı, haberler aracılığıyla vurgulanmaktadır. Böylelikle basın, hem felaketzedelere hem de tüm yurttaşlara, bir milletin ferdi olmanın yüklediği sorumluluk, bilinç ve aidiyet duygusunu hatırlatmaktadır.

Görsel 6. Felaketzede bir kadının İnönü'nün göğsünde ağlayışı (Cumhuriyet, 4 Ocak 1940).

Milli felaketin yaralarını sarmak üzere kurumlar düzeyinde ya da bireysel olarak harekete geçildiğine dair çok sayıda haber gazetelerde yer almaktadır. Okullar, halkevleri, kamu kurumları, özel kuruluşlar, meslek odaları ve dernekler başta olmak üzere ülke genelinde Milli Yardım Komitesi şubeleri ve Kızılay'a para ve eşya bağışlarının aralıksız sürdüğü bu günlerde, İstanbul Üniversitesi öğrencileri de yardım seferberliğinde aktif görev almışlardır. Akşam gazetesini ziyaret eden öğrenciler, felaketzedelere yardım için Milli Yardım Komitesi'nden görev beklediklerini ifade etmişler ve bazı önerilerde bulunmuşlardır. Öğrencilerin önerileri arasında sinema, tiyatro, bar, gazino gibi eğlence yerlerinin bir haftalık ya da en az üç günlük karlarını bağışlamaları, milli piyango'nun yılbaşı hasılatından elde ettiği karın tamamının felaketzedelere ayrılması, asker ve sivil memurların aylık maaşlarından kesinti yapılması, felaketzedeler için posta idaresince yardım pulları çıkarılması yer almaktadır (Akşam, 29 Aralık 1939). Üniversite öğrencileri felaketzedeler için para topladıkları gibi kadın öğrenciler de kendi ördükleri yelek, kazak gibi kışlık giyim malzemelerini bölgeye ulaştırmışlardır (Tan, 6 Ocak 1940).

Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevleri üyesi kadınların evleri dolaşarak yardım malzemeleri topladıkları, ayrıca felaketzedeler için çamaşır ve giysiler diktikleri haberlerde aktarılmaktadır (Tan, 2 Ocak 1940). İstanbul'da yoğunlaşan yardım seferberliği kapsamında bazı hayırsever vatandaşlar, depremde ailesini yitiren kimsesiz çocukları üniversite eğitimlerini bitirinceye kadar himayelerine almışlar, Türk Maarif Cemiyeti de yetim çocuklardan ilköğretim son sınıfta olan ya da mezun durumdaki on erkek ve on kız çocuğunun eğitimini üstlenmiştir. 12 yaşından küçük çocuklar Çocuk Esirgeme Kurumlarına yerleştirilmiştir. Ayrıca ülkenin dört bir yanından vatandaşlar yaralı felaketzedeleri bir ay ya da daha fazla süre için evlerinde barındırmak için Milli Yardım Komitesine başvuruda bulunmuşlardır (6 Ocak 1940).

Görsel 7. Halkevi üyesi kadınlar felaketzedeler için giyim eşyası üretiyorlar (Tan, 3 Ocak 1940).

Basın da yardım seferberliğine ilişkin enformasyon aktarmanın ve vatandaşları harekete geçirmeyi sağlamanın yanında kendi bünyesinde başlattığı kampanyalarla sürece destek vermiştir. Depremin ertesi günü Tan gazetesi “Vatandaş, Felakette Kardeşlerimize Yardım Elini Uzat!” başlıklı haber ile bir yardım listesi açtığını duyurmuş ve günlük olarak yayımladığı listede yapılan bağışları tek tek sıralamıştır. Gazetenin haberin altına Tevfik Fikret’in “Verin Zavallılara” adlı şiirini de basarak okur üzerinde duygusal etki yaratmayı amaçladığı görülmektedir (28 Aralık 1939). Tan ayrıca, yardım kampanyasına bağışlanmak üzere İpek, Süreyya ve Çemberlitaş sinemalarında Safiye Ayla ve ekibinin vereceği konserler organize etmiştir. İş Bankasının merkez ve şubeleri, Tan namına yapılan para yardımlarını kabul etmiş, okullarda ise Tan namına vatandaşların getirdiği yardım malzemeleri ve eşyalar toplanmıştır (31 Aralık 1939).

Görsel 8. Tan'ın düzenlediği yardım konserlerinin ilanı (Tan, 2 Ocak 1940).

Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinde okurlarından gelen mektuplarda yardım kampanyasının kapsamını genişletmek üzere öneriler aldıkları belirtilmektedir. Ulus, okurlarına Milli Yardım Komitesi ile iletişim kurmalarını tavsiye ederken, Cumhuriyet, okurlarından gelen mektupları ‘ideal milletseverlik’ ve ‘insani duyguların örneği’ olarak nitelendirmiştir (30 Aralık 1939).

Görsel 9. Samsun'da harap olmuş bir ev (Ulus, 30 Aralık 1939).

Vatandaşların bireysel düzeyde yaptıkları bağışlar basında 'hamiyet müsabakası' şeklinde nitelendirilmektedir. Vatandaşların yardım seferberliğine katılmak için adeta birbirleriyle yarış içinde olduğu ifade edilen haberlerde pek çok fedakarlık örneğine de yer verilmektedir. Bunlar arasında sırtındaki ceketini, kilerindeki erzakı, parmağındaki alyansı, askerde harcamak için kenara koyduğu 50 lirayı bağışlayanlar bulunmaktadır. Ayvalıklı bir itfaiye eri ise maaşını henüz almadığını söyleyerek iki altın alyans ile karısının rönar⁶ boyunluğunu bağışlamıştır (Tan, 3 Ocak 1940). Tan gazetesinde farklı kentlerden yapılan yardımlara dair detaylı bilgiler de yer almaktadır. Bunlar arasında Adana ile ilgili bir haber dikkat çekmektedir. Haberde et tüketimi yüksek bir şehir olan Adana'da bir gün boyunca et yenilmeyeceği belirtilmektedir. Etin yanı sıra tatlı ve meyve de bir gün boyunca tüketilmeyerek bu gıdalar için yapılacak harcamalar felaketzedelere bağışlanacaktır (2 Ocak 1940). Bu dönemde bazı futbol kulüplerince düzenlenen müsabakaların geliri depremzedeler için bağışlanmıştır. Ayrıca müsamere ve konserler de düzenlenerek bunlardan elde edilen gelir felaket bölgelerine harcanmıştır. Bununla birlikte topyekun bir yardımlaşmanın örgütlendiği bu dönemde bazı büyük kuruluşların ve servet sahibi kişilerin yaptıkları yardımları yetersiz bulan eleştirilere de gazetelerde rastlanmaktadır. Bu eleştirilere katılan Akşam yazarı Vâ-Nû, Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemi zenginlerini 'Hamiyet Keselerini' açmaya davet etmiştir. Vâ-Nû servet sahiplerini işaret ederek, "Onlar ki bir Avrupa seyahatinde bu paraları eritmesini pek ala becermişlerdir" diyerek cüzi miktarda yardımda bulunanlara serzenişte bulunmaktadır (Akşam, 30 Aralık 1939).

Deprem esnasında Erzincan cezaevinde bulunan mahkûmlar da başka bir dayanışma örneği sergilerler. Hapishane müdürü İzzet Bey zelzeleden hemen sonra tüm mahkûmları toplayarak enkaz kaldırma görevi vermiştir. Gazetelerde de yer verildiği üzere depreme cezaevinde yakalanan mahkûmlar cezaevi binası yıkılınca kaçma fırsatları olmasına rağmen kaçmayarak depremzedelerin yardımına koşmuşlardır. Ayrıca o günlerde Erzincan Hapishanesi inşaatında İmralı Adası mahkûmları çalışmaktadır. İmralı'dan gelen mahkûmlar ahşap kulübede kaldıkları için depremden zarar görmezler ve felaketzedeleri enkaz altından çıkarmaya koşmuşlardır. Yaralı olarak kurtarılan bazı vatandaşların gazetelere yansıyan hatıralarında İmralı mahkûmlarından minnetle söz edilmektedir. Eşi ve çocuğuyla birlikte Erzincan depreminden yaralı kurtulan ve İzmir'e nakledilen Yüzbaşı Mehmet Ali Somer'in aktardığına göre, mahkûmlar felaketzedelere yardım için gayretle çalışmış yüzlerce ceset çıkarmış ve yaralıları kurtarmışlardır. Depremde 13 yaşındaki oğlunu kaybeden inşaat şefi Hayri Gürırmak da eşi ve kendisini İmralı Adası mahkûmlarının kurtardığını söylemektedir. İlerleyen günlerde İmralı'dan gelen 50 mahkûmun cezaları affedilmiştir. Ayrıca deprem bölgesindeki diğer mahkûmlar için tecil kanunu çıkarılarak nakledildikleri yerlerden serbest bırakılmalarına ve ikinci bir kanun çıkana kadar serbest kalmalarına karar verilmiştir (Tan, 10 Ocak 1940;14 Ocak 1940).

Gazetelerde ulusal yas ve ortak acı vurgusu

Deprem basında sunuluşunda ulusal birlik ve dayanışma mesajlarının yanı sıra yaşanan felaketin, milletin ortak acısı olduğu vurgusu da egemendir. Deprem yılbaşından birkaç gün önce meydana gelmiş olması yılbaşı eğlencelerinin yapıp yapılmayacağı

6 Rönar: Tilki Kürkü

tartışmalarını doğurmuş ancak gazetelerde verilen mesaj böyle acı bir süreçte eğlenmenin kabul edilemeyeceği yönünde olmuştur. Basın, yaşanan felaketi ulusal yas ve ortak acı şeklinde nitelendirmiştir. Nitekim resmi kurumlar ve hayır kuruluşlarının geleneksel yılbaşı baloları iptal edilmiş, eğlence mekânları da yılbaşı programı yapmayacaklarını ilan etmiştir. Gazetelerin ulusal düzeyde dayanışmayı örgütleme çabasının yanında milli duygulara da seslenerek tüm yurttaşların felaketzedelerle empati yapmasını teşvik edecek duygusal mesajlar verdiği görülmektedir. Gazete sayfalarında şiirler, depremzedelerin deneyimlerini ve duygularını aktaran röportajlar ve acıyı betimleyen dramatik söylemlerle yaşanan felakete dair duygu birliği yaratılmak istenmiştir.

Bazı vatandaşlar basın kuruluşları ile temasa geçerek yılbaşı eğlencelerinin iptal edilmesini istemişlerdir. Konuyla ilgili bir başka teklif ise yılbaşı eğlencesi için harcanacak paranın felaketzedelere gönderilmesi olmuştur (Cumhuriyet, 30 Aralık 1939). Özellikle hayır kurumlarının yılbaşı balolarını iptal edilmesi konusunda Akşam gazetesinde bir itiraz dikkat çeker. “Dikkatler” başlıklı yazıda, “Bu felaketten sonra yılbaşı nasıl karşılanmalı?” diye sorulurken balolardan elde edilecek gelirin felaketzedeler için kullanılacağı, programların iptal edilmesi durumunda felaketzedelerin bu bağışlardan mahrum kalacağı hatırlatılmaktadır. Yazıda eğlence mekânlarının programlarını iptal etmeleri durumunda maruz kalacakları ekonomik kayıplar da vurgulanmaktadır (Akşam, 29 Aralık 1939). Bir gün sonra ise aynı gazetede İstanbul ve Ankara’da yılbaşı eğlencelerinden vazgeçildiği bilgisi yer almıştır. İlgili haberde Çocuk Esirgeme Kurumu’nun İstanbul’da, Kızılay Cemiyeti’nin ise Ankara’da planladığı yılbaşı balolarını iptal ettiği belirtilirken Ankara’da siyasetçiler, bürokratlar ve üst sınıfın sosyalleşme mekânlarından olan Ankara Palas, Karpiç Lokantası ve İstasyon Gazinosunun “eğlencelerden sarfinazar ettiği” dile getirilmektedir (Akşam, 30 Aralık 1939).

Köşe yazarlarınca yapılan milli yas vurgusu yalnız eğlenceleri kapsamaz. Aynı zamanda hayatın olağan akışı içerisinde de tutum ve davranışlarda, yaşanan acının ve kayıpların bilincinde olarak sağduyulu davranılması istenir. Cumhuriyet yazarı Peyami Safa’nın “Hadiseler arasında” adlı köşesinde kaleme aldığı “Zelzele” başlıklı yazı böyle uyarılar içermektedir:

...En masum kahkahanın bile milli bir suç olduğu matem günlerindedir. Fakat şunu bilelim: Her felaketin sessiz ve kelimesiz bir dili vardır; onu anlamak, onun verdiği dersi almak, bu felaketi milletçe saadete çevirmenin sırrına erdirir. Ders meydanda: Türk davası bir Anadolu davasıdır... Bugünden tezi yok, Anadolu davasını aşkla kucaklayalım. Anadolu yani vatan! (Başka neresi kaldı?) (29 Aralık 1939).

Peyami Safa’nın meseleyi ‘Anadolu davası’ olarak değerlendirmesine benzer şekilde, gazete yazılarında matem vurgusu ile birlikte bu acıdan ders alınması ve süratle harekete geçerek yaraların sarılması çağrısı yinelenmektedir. “Hududsuz matemlerin en şerefli dili vakarlı sükut ve verimli faaliyetlerdir... Gözlerimiz yaşlı, kalblerimiz yaralı, lakin bütün azim, irade ve yardım kudretlerimiz güçlüdür ” diyen Fazıl Ahmet Aykaç, savaş yıllarında büyük kayıplar vermiş Anadolu çocuğunun tek bir zerresinin dahi ziyan olması durumunda milli şuurun harekete geçmesi gerektiğini söylemektedir (Cumhuriyet, 30 Aralık 1939).

Depremden yaklaşık 1 ay sonra başlayan Kurban Bayramı da felaketzedelerle dayanışmaya vesile olmuştur. Bu kapsamdaki içeriklerde de milletçe matemde olduğu

belirtilirken, bayramın felaketzedeler için kurban bağışı yapmak için bir fırsat olduğu vurgulanmaktadır. Felaketin ardından yaşanan duygu birliğini 'milli hüznün' olarak nitelendiren Tan yazarı Ömer Rıza Doğrul, Kurban bayramının ilk günü kaleme aldığı yazıda;

Türk milleti tabii afetlerin hayatımızda açtığı yarayı kapamak için bütün insani, milli, maddi ve manevi kudret ve kaynaklarını seferber etmekle afetlere karşı derhal milli bir savaş açmakla yaraya galebe çalmayı en büyük vazife tanıdığını göstermekle kalmamış ancak tam bütünlük içinde yaşamak ve bu bütünlüğün her uzvunda tam sıhhat şartlarının hüküm sürmesini istediğini de tebarüz etmiştir.

şeklindeki sözleriyle milli birlik ve beraberlik ruhunun olağanüstü koşullarda ne denli önemli olduğunun altını çizmektedir (20 Ocak 1940).

Sonuç

Bu çalışmada basın, büyük ölçekli bir doğal afetin ardından sergilediği gazetecilik anlayışı ve pratikleri aktarılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanan en büyük deprem olan 1939 Erzincan depreminin, dönemin, toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları da dikkate alınarak basında nasıl sunulduğu incelenmiştir. Tan, Cumhuriyet, Akşam ve Ulus olmak üzere 4 ulusal gazetenin 28 Aralık 1939- 31 Ocak 1940 tarihleri arasındaki sayılarının betimsel analiz yöntemiyle incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular, olağanüstü bir dönemde, basının ulusal düzeyde bir dayanışmayı ve ulusal kimliği inşa etme çabasını göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından siyasi otoritenin beklentileri ve çizdiği sınırlar çerçevesinde gazetecilik faaliyetlerini sürdüren Cumhuriyet basınının, deprem ile ilgili ürettiği içeriklerde, uluslaştırma sürecinin temel mottosu olan 'ulusal birlik ve beraberlik' ruhunun tüm yurttaşlar tarafından içselleştirilmesi, ulusal aidiyet bilincinin ve ulusal dayanışmanın tüm fertleri kapsayacak biçimde tesis edilmesi ve böylelikle depremin yaralarının hızla sarılması için topyekun harekete geçilmesini sağlama gayreti içerisinde olduğu görülmektedir.

Tarihsel süreçte kitaplar ve süreli yayınlar, bireylerin üyesi oldukları topluma ilişkin aidiyet bilinçlerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Olağanüstü dönemlerde vatandaşlar arasında duygu birliğinin yaratılmasında da kitle iletişim araçları, milliyetçi söylemleri ulusun bireylerini birbirine bağlayan bir harç olarak dolaşıma sokmaktadır. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı bir dönemde, ekonomik açıdan sıkıntılı günlerine denk gelen deprem felaketi bu durumun somut bir örneği olarak nitelendirilebilir. Gazetelerde felaketin yaralarını sarmak için devletin vakit kaybetmeden vatandaşın yardımına koştuğu vurgulanırken bir yandan da tüm vatandaşlardan destek beklendiği hatırlatılmaktadır. Milli Yardım Komitesi öncülüğünde ülke genelinde başlatılan yardım seferberliğine katılım konusunda vatandaşlara yapılan çağrı, depremedelere yardımın 'milli bir vazife' olduğu söylemiyle pekiştirilmek istenmiştir. Basında yalnız deprem felaketi ile ilgili değil, savaşın getirdiği ekonomik yük nedeniyle de vatandaşın fedakarlıkta bulunması istendiğinde de milli vazife vurgusunun yineleniği görülmektedir. Elde edilen bulgular, ulusal duygulara seslenen söylemlerin, vatandaşların yardım için harekete geçmesinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Nitekim toplanan ayni ve nakdi yardımlar, gazetelerde listeler halinde ilan edilmekte,

ülke genelinde bir ‘hamiyet yarışından’ övgü ile söz edilmektedir. Yaşanan felakete dair ulusal düzeyde duygu birliğini sağlamak üzere kullanılan, bir başka kavram ise ‘milli yas’ olmuştur. Yılbaşından üç gün önce meydana gelen deprem ve yeni yılın ilk ayına rastlayan Kurban Bayramı sürecinde eğlenceli faaliyetlerin yapılmaması çağrısı, gazeteler aracılığıyla yinelenmiştir. Büyük kayıplarla sonuçlanan felaketin ardından yaşanan zor süreçte, devlet yetkililerinin vermiş olduğu ulusal duygu birliğini güçlendirici mesajlar basın aracılığıyla yeniden üretilerek ulusal birlik ve beraberlik bilinci pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklar

Althusser, Louis. (2002). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev. Mahmut Özışık ve Yusuf Alp), İstanbul: İletişim Yayınları.

Arpacı, Murat. (2018). Şehrin Çöküşü ve Hafıza Mekânının İnşası: 1939 Erzincan Depremi Üzerine. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 45, 221-238.

Atik, Abdülkadir ve Şeyma Bilginer Erdoğan. (2014). Toplumsal Bellek ve Medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, 6, 1-16.

Aydın, Rıfat. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet.” *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 229-256.

Aydın, Nurhan ve Elif Ergün. (2018). 1924 Erzurum Depremi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa. *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(2), 145-168.

Ayhan, Bünyamin. (2008). Olağanüstü Durumlarda Basının Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 75-99.

Boratav, Korkut. (2005). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*. Ankara: İmge Kitabevi.

Cem, İsmail. (1977). *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi

Durna, Tezcan. (2009). *Kemalist Modernleşme ve Seçkincilik*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Ekinci, Oğuzhan. (2018). Adorno, Habermas ve Rotry’de Toplumsal Dayanışma. *İnsan ve Toplum*, 8(1), 1-36.

Giddens, Anthony. (2018). *Sosyoloji*. Yay. ve Haz. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Güner, Muhammed Oğuzhan. (2019). Ferdinand Tönnies’in Sosyolojisi ve Alman Sosyal Bilim Geleneğindeki Yeri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güngör, Nazife. (2010). *Nazife Güngör, Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar*, (Der. Nazife Güngör), Ankara: Siyasal Kitabevi

Haçin, İlhan. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 30(88), 37-69.

Hobsbawm, Eric. (2017). Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik. Çev., Osman Akınhay (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kaya, Mahmut. (2012). Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları. Birey ve Toplum. 2(4), 111-132.

Koç, Hakan. (2013). Türk Basınının Doğal Afetlere İlişkin Bakış Açısını Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme. Journal of World of Turks (ZfWT), 5(2),121-137.

Koçak, Cemil. (2008). Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce. Milliyetçilik Cilt 4. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları, 37-43.

Kolukırcık, Suat ve Meyrem Tuna. (2009). Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Depremi Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(28), 286-298.

Koloğlu, Orhan. (2006), Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi. İstanbul: Pozitif Yayınları

Köker, Levent. (2010). Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Timisi, Nilüfer ve Çiler Dursun. (1999). Depremın Medyada Yarattığı Gerilim: Devletin ve Bilimin Meşruiyeti Sorunu. Mürrekkep, 13, 204-214.

Oran, Baskın, (2003). 1939-1945 Savaş Kaosunda Türkiye: Görelî Özerklik 2. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Baskın Oran (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbek, Meral, (1998). Arabesk Kültür: Bir Modernleşme ve Popüler Kimlik Örneği. Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (Der.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 168-187.

Özçelik, Mücahit, (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(29), 253-269.

Özer, Ömer, (2010). Liberal Basın. İstanbul: Literatürk Yayınevi.

Smith, Anthony, D, (2010). Küresel Bir Çağda Uluslar ve Milliyetçilik. Sosyoloji Başlangıç Okumaları. Anthony Giddens (Der.). Günseli Altaylar (Çev.). İstanbul: Say Yayınları, 261-275.

Şahin, Meltem ve Filiz Yıldız. (2020). İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınında Tifüs Salgını. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19(4), 1440-1462.

Turner, H. Jonathan, Leonard Beedhley ve Charles H. Powers. (2010). Sosyolojik Teorinin Oluşumu. Ümit Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Üstel, Fusun. (2019). “Makbul Vatandaş”ın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, Filiz. (2017). 1930’lu Yılların Gazetelerinde Modern Türk Kadını İmgesi. Konya: Literatürk Academia Yayınevi

Zürcher, Eric.J, (2010). Modernleşen Türkiye’nin Tarihi. Yasemin Saner Gönen (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sürelî Yayınlar

Akşam, “Erzincan vilayeti ile Kemah bir enkaz yığını aldı” 28 Aralık 1939.

Akşam, “Dikkatler”, 29 Aralık 1939.

Akşam, “Yılbaşı gecesi eğlencelerinden vazgeçiliyor”, 30 Aralık 1939.

Akşam, “ Kimsesiz kalan 110 çocuk Erzincan’dan Ankara’ya getiriliyor”, 5 Ocak 1940.

Akşam, “Mebus Bayan Nakiye... ”, 6 Ocak 1940.

Vâlâ Nureddin, “Yeni büyük felaket karşısında”, Akşam, 28 Aralık 1939.

Vâlâ Nureddin, “Hamiyetimiz ve teşkilatçı kabiliyetimiz imtihan geçiriyor”, Akşam, 30 Aralık 1939

Akşam, “Felâketzedelere yardım kanunu kabul edildi”, 18 Ocak 1940.

Cumhuriyet, “Şiddetli zelzele neticesinde Erzincan tamamen enkaz yığını haline geldi”, 29 Aralık 1939.

Cumhuriyet, “ Okuyucularımız teklif ediyor”, 30 Aralık 1939.

Cumhuriyet, “ Felaketin acıklı rakamları”, 14 Ocak 1940.

Cumhuriyet, “ Zelzele mıntikasındaki işler”, 16 Ocak 1940.

Cumhuriyet, “Cumhur Reisimizin Beyannamesi”, 2 Ocak 1940.

Cumhuriyet, “Zelzele faciasından intıbalar”, 4 Ocak 1940.

Nadir Nadi, “Zelzele Felaketi”, Cumhuriyet, 28 Aralık 1939

Peyami Safa, Hadiseler Arasında, “Zelzele”, Cumhuriyet, 29 Aralık 1939

Fazıl Ahmed Aykaç, “ Vazife başına”, Cumhuriyet, 30 Aralık 1939.

Ulus, “Müthiş bir zelzele felaketi oldu”, 28 Aralık 1939.

Ulus, “Sıhhat Vekilimiz Mecliste felâkete dair gelen telgrafları okudu”, 28 Aralık 1939.

Ulus, “Millî Şefimizin felâket karşısında teessürleri”, 28 Aralık 1939.

Ulus, “300 Yataklı Kızılay imdat hastane treni gitti”, 31 Aralık 1939

Kemal Zeki Gençosman, “Felaket Sahasından Röportajlar”, Ulus, 30 Aralık 1939.

Ulus, “Ordu ve Giresun’a vapurla erzak, ecza, yiyecek ve iki sıhhat heyeti gönderildi”, 31 Aralık 1939

Falih Rıfki Atay, “Milli bir yardım seferberliği! ”, Ulus, 28 Aralık 1939.

Ulus, “Herkes yardıma koşuyor”, 30 Aralık 1939.

Ulus, “ Kârilerimize”, 31 Aralık 1939.

Ulus, “ İstanbul’da yardım seferberliği”, 31 Aralık 1939.

Tan, “Erzincan Civarı Korkunç Bir Zelzele Felaketine Uğradı”, 28 Aralık 1939.

Tan, “Vatandaş, Felaketzede Kardeşlerimize Yardım Elini Uzat!”, 28 Aralık 1939.

Zekeriya Sertel, “Büyük Felaket Karşısında” Tan, 29 Aralık 1939.

Tan, “Adana’da bir gün yenilmeyecek”, 2 Ocak 1940.

Tan, “ Felâketzedeler için”, 2 Ocak 1940.

Tan, “Milli şefin beyannamesi”, 2 Ocak 1940.

Tan, “Yardım Faaliyeti Her An Hızla Genişliyor”, 3 Ocak 1940.

Tan, “Yeni ve Modern Şehirler Yapılacak”, 3 Ocak 1940.

Tan, “Fedakâr bir itfaiyeci”, 3 Ocak 1940.

Tan, “Erzincan Zelzelesine Ait İlk resimler”, 3 Ocak 1940.

Tan, “Büyük Erzincan zelzelesine ait yeni fotoğraflar”, 6 Ocak 1940.

Tan, “İstanbul’un Yardımı Gittikçe Genişliyor ”, 6 Ocak 1940.

Tan, “Teşkilat yavaş çalışıyor”, 6 Ocak 1940.

Tan, “Erzincan sokaklarında hâlâ cesetler yatıyor”, 7 Ocak 1940.

Tan, “Dağ Köyleri On Gündür Yardımsız”, 7 Ocak 1940.

Tan, “Yolcuların anlattıkları”, 8 Ocak 1940.

Tan, “50 mahkumun cezaları affediliyor”, 10 Ocak 1940.

Tan, “Tecil kanunu”, 14 Ocak 1940.

Burhan Felek, “ Verelim”, Tan, 29 Aralık 1939.

Burhan Felek, “Felaket Önünde Birkaç Mülhaza”, Tan, 2 Ocak 1940.

Tevfik Fikret, “Verin Zavallılara”, Tan, 28 Aralık 1939.

Tan, “Erzincan’ın kurulacağı yer için Nafia Vekaleti tetkikler yaptıracak”, 18 Ocak 1940.

İnternet Kaynakları

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-verileri/sayisal-veriler/>), erişim tarihi: 15 Kasım 2020.

Araştırmacı Katkı Oranı: Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı sunmuştur.

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar: Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.